

FÖRETAGS ARKIVET

Verksamhetsberättelse för år 1996

Styrelsen för Örebro läns företagsarkiv avger härmed verksamhetsberättelse för föreningens tolfte verksamhetsår. Styrelsen har haft fyra sammanträden. Årsmötet ägde rum i Zinkgruvan den 15 maj med Ammeberg Mining som värd. *Leif Klasson* presenterade företaget och årsmötesdeltagarna fick bese gruvmuseet och sorteringsverket samt bjöds på

lunch av företaget.

Personal

Folkrörelsearkivets chef, *Göran Henrikson*, har varit ansvarig för verksamheten vid Företagsarkivet.

Carl Magnus Lindgren har arbetat heltid under 1996.

Yvonne Bergman har arbetat vid spridda tillfällen under året

Oscaria, Örebro. Skärningsavdelningen före 1928. Reprofoto: Hans Bergman, Örebro läns museum. Originalfotot tillhör Kerstin Persson, Örebro.

med framför allt visningar och föredrag. Hon har också varit föreningens kassör.

Håkan Henriksson arbetade heltid t o m maj och därefter halvtid t o m oktober.

Karin Jirénius har arbetat deltid under sammanlagt två och en halv månad t o m den sista november, då hon slutade.

Magnus Johansson har arbe-

Arkivets styrelse

Arbetsutskott

Ordförande	Sölve Persson	enskild ledamot
Vice ordförande	Thorsten Axelson	enskild ledamot
Sekreterare	Göran Henrikson	arkivchef, adjungerad
Ledamot	Sten-Ove Pettersson	Hasselfors Bruk

Övriga

Eva Håkansson-Enqvist, Örebro kommun
 Sven-Erik Johansson, Örebro Stads fabriks- och hantverksförening
 Anita Kutzner, Örebro läns landsting
 Monica Nordin, Kommunförbundet Örebro län
 Bo Norlin/Gudrun Karlsson, Handelskammaren för Örebro och Västmanlands län
 Siv Palmgren, Högskolan i Örebro
 Mikael Waller, Gullspångs Kraft

Gudrun Karlsson ersatte fr o m oktober Bo Norlin.

Suppleanter

Eric Granqvist, Örebro stads fabriks- och hantverksförening
 Bengt Harbe, Örebro läns landsting
 Lennart Hedberg, Högskolan i Örebro
 Lars Hugmark, SAF-distriktet
 Hans-Göran Högquist, Kommunförbundet Örebro län
 Reine Lindholm, Onninen AB
 Sten Sundberg, Verkstadsföreningen
 Conny Tiderman Örebro kommun
 Sven -Göran Wennerholm, Assi Domän Frövi

Yvonne Bergman har varit föreningens kassör.

Revisorer

Ordinarie

Gösta Ekelin, Örebro kommun
 Thomas Esbjörnsson, Örebro läns landsting

Suppleanter

Gun Inger Ericsson, Örebro läns landsting
 Lars Eriksson, Örebro kommun

tat heltid t o m maj och därefter halvtid.

Thomas Kult har arbetat deltid sammanlagt 4 månader t o m au-

gusti då han slutade.

Jerker Wallin var ALU-anställd på arkivet i januari och februari.

Henriksson, Jirénus och Kult har under året också varit engagerade på Folkrorelsernas arkiv i Örebro län.

Ekonomi

Arkivets verksamhet är möjlig att driva genom stöd till lokal- och driftskostnader från framför allt Örebro läns landsting, Örebro kommun, Riksarkivet och Länsarbetsnämnden. Näringslivsarkivets stödfond är också en viktig bidragsgivare till arkivet. Stödfonden ger inga reguljära verksamhetsbidrag men kan hjälpa till med investeringar i utrustning och även stödja projekt som anses angelägna. Under 1996 erhöles 17 000 kr av Stödfonden för inköp av datorutrustning.

Under året erhöles av Kulturdepartementet ett anslag på 270 000 kr för att förteckna och tillgängliggöra enskilda arkiv i Örebro län. Medlen kom från det sk Sesamprojektet om vilket mera meddelas nedan.

Arkivet genererar även egna intäkter. En relativt säker men i vanliga fall låg inkomst utgörs av medlems- och hyllmeteravgifter. Hyllmeterinkomsten var ovanligt stor under året framför allt beroende på att arkivet i samband med en arkivleverans fick betalt en gång för alla för det aktuella materialet.

Genom framför allt arkivinsatser av olika slag för medlemsföretagen har vissa inkomster kunnat göras under året. Trots detta har en förlust gjorts under 1996. Denna hänger bla ihop med starkt stegrade lokalkostnader för de nya lokalerna samt med de kostnader som blev nödvändiga i samband med flyttningen.

För detaljer hänvisas till boksluttet på s 8-9.

Det bör understrykas, att flera

av de inkomster som gjordes under 1996 var av engångskaraktär och att två av de projekt som givit arkivet intäkter under 1995 och 1996 avslutades under året.

Långsiktigt är ekonomin svag. Arkivet står och faller med de offentliga bidragen. Anslagen från 1996 från Landstinget, Örebro kommun och Riksarkivet var sammanlagt 346000 kr. Det största ordinarie anslaget därutöver kom från Länsarbetsnämnden och var på 174000 kr och är av synnerligen stor betydelse. Jämfört med året innan hade emellertid detta liksom Örebro kommuns bidrag skurits ner på ett kännbart sätt.

Ökade intäkter är således i högsta grad nödvändiga för arkivet. Under 1996 var det genom lyckliga omständigheter möjligt att erhålla sådana, men för framtiden finns inga garantier.

Lokaler

I december 1995 flyttade arkivet från de gamla lokalerna i Kexfabriken på Norr i Örebro till nya, säkrare och rymligare lokaler i gamla Post- och Telegrafhuset i centrala Örebro. Det var fråga om en omfattande operation. Under januari månad blev själva överflyttningen av de ca 2000 hyllmetrarna klar. Bakgrunden till flyttningen var dels, att de gamla lokalerna började bli trånga, dels att man i de nya lokalerna på ett värdefullt sätt skulle kunna samverka med Folkrorelsens arkiv, som kommer att flytta in i fastigheten i årsskiftet 1997/98. Ett länsarkiv för den enskilda sektorn kommer då att uppstå och ett antal väsentliga synergieffekter för bägge parter kommer att vinnas. Generöst stöd från framför allt Örebro läns landstings regionalpolitiska delegation, Länsstyrel-

Medlemmar

Ammeberg Mining AB, Zinkgruvan
Assi Domän, Frövi
Atlas Copco AVOS, Örebro
Carlsson & Åqvist, Örebro
Emhart Sweden AB, Örebro
Företagarna i Örebro
Garphyttan Wire AB
Gullspångs Kraft
Handelskammaren för Örebro och Västmanlands län
Hasselfors Bruk
Högskolan i Örebro
Johnsson Metall AB, Örebro
Kommunförbundet Örebro län
Landshypotek, Örebro län
Laxå bruks AB
Munksjö AB, Aspabruk
Nitro Nobel AB
Nordbanken, Örebro
Skyllbergs Bruks AB
Sparbanken Sverige AB, Örebro
Svenska Arbetsgivareföreningen, Örebro regionkontor
Verkstadsindustriernas samarbetsgrupp i Örebroregionen
Örebro ingenjörsklubb
Örebro stads fabriks- och hantverksförening.

Föreningen har också 9 personliga medlemmar.

sen, Landstingets kulturnämnd och Näringslivsarkivens stödfond gjorde flyttningen samt investering i ny hyllinredning möjlig.

Arbetet under året har i hög grad präglats av flyttning och installation i lokalerna. Under vintern och våren ställdes materialet upp i det nya rörliga hyllsystemet och i de delar av det gamla fasta som ännu kan användas.

Carl Magnus Lindgren, Håkan Henriksson och Magnus Johansson genomförde med hjälp av *Jerker Wallin* denna omfattande och tuffa arbetsuppgift.

Under januari och februari ägnades all tid åt detta och arkivet

tvingades hålla stängt för forskare. Under mars kunde arkivet på nytt göras tillgängligt för användare. Kontors- och forskarutrymmena är emellertid tillfälliga i väntan på utbyggnad av den gemensamma lokalytan under 1997 och såväl personal som besökare har fått finna sig i att leva litet ”i kappsäck” under året.

Efter sommaren började dessutom fastighetsägaren Telaris att bygga om i huset för andra hyresgäster över och under arkivet. Installationsarbeten, bilnings- och betongsågningsarbeten ledde till omfattande störningar och problem med bl a värmen utgjorde

under hösten kraftigt hindrande inslag i verksamheten. Tillgängligheten till arkivets lokaler var under ett par höstmånader ytterst svår och arbetet i våra lokaler led kännbara avbräck och låg tidvis nere på grund av buller och kyla. Ombyggnadsarbetena är fortfarande vid årsskiftet 1996/97 inte klara. Fastighetsägaren kommer att kompensera arkivet för de men som lidits i hyresrätten.

Den ordinarie verksamheten har sammanfattningsvis inte kunnat bedrivas på ett normalt sätt under året varken när det gäller ordnings- och förteckningsarbeten eller forskarservicen.

Leveranser, ordnings- och förteckningsarbeten

Leveranser

14 leveranser, de flesta mindre, från 13 olika arkivbildare har mottagits under året. Värda att särskilt framhållas är *Örebro läns hypoteksförenings* omfattande och värdefulla arkiv, företagsarkivets första arkiv från ett kreditinstitut, *Glanshammars elektriska förening* med delarkiv, *Segersjö Herrgård* med delarkiv samt *Ringkarleby Handels AB*.

Databaser och IT-projekt

Arkivdatabasen *Bestandsregistret* omfattande drygt 600 poster har omarbetats och ajourförts i förhållande till arkivens nya uppställning i hyllsystemet.

Arbetet med databasen *Företagsregistret* har pågått under året så att denna nu innehåller nästan 15 000 poster. Uppgifterna, som alla är sökbara, omfattar namn, ev äldre namn, verksamhetsområde och -tid, ägare, eventuella förändringar i verksamhets- och ägoförhållanden, eventuella

Förteckningsarbeten

Under år 1996 har följande arkivbildare ordnats och förtecknats:

Arkivbildare	Årsomfattning	Antal volymer
1. Aspa Bruk	1692–1968	1888
2. Igelbäcks Masugn	1776–1895	157
3. Åboholms Bruk	1764–1870	307
4. Olshammars Säteri	1776–1794	2
5. Bocksjö Säteri	1787–1809	2
6. Wissboda	1841	1
7. Ölands Alunbruk	1880–1885	1

Arkiven från ovanstående företag har ordnats inom ramen för Kulturdepartementets sk Sesamprojekt.

Under 1995 ställde departementet medel till förfogande för framför allt museer men också för arkiv för att ge dem möjlighet att katalogisera och värda sina bestånd och samlingar. Avsikten var också att på detta sätt tillgängliggöra arkiv som i dagsläget är oordnade och därmed otillgängliga för forskning. Arkivet erhöll efter ansökan 270 000 kr för säkring och tillgängliggörande av bruks- och herrgårdsarkiv i Örebro län. Efter kontakter med Munksjö AB kunde Aspa Bruks värdefulla arkiv hämtas in till Örebro i maj för att ordnas och förtecknas. Samtliga arkivbildare ovan härrör från Aspa. Arkivet är klart i april 1997 och kommer då att återställas till Aspa i ordnat skick med katalog. Materialet kommer då att bli sökbart och tillgängligt för forskning. Aspa Bruks arkiv har ordnats av *Magnus Johansson* och *Håkan Henriksson*.

Ordningsarbeten har också gjorts i Vieille Montagnes omfångsrika arkiv men detta är ännu inte klart för redovisning. *Carl Magnus Lindgren* utför detta arbete. Tidigare påbörjat ordningsarbete med AB Statsgruvors arkiv har legat nere under 1996. Örebro läns hypoteksförenings arkiv är också under arbete. Arkivet är dock uppordnat på hyllorna och i princip sökbart för forskare.

moderbolag samt ort, församling och kommun. Dessutom finns koder för kommun och bransch. I registret ingår aktiebolag, handelsbolag, enskilda firmor och ekonomiska föreningar. Också andra verksamheter som textgruv-, jordbruks- och fiskeriverksamhet har medtagits även om den inte bedrivits i företagsform.

Självfallet är denna databas, som ständigt fylls på, av mycket stort värde.

Databasen *Bergshanteringsregistret* har gått igenom och kompletterats under året. Den innefattar drygt 3 000 poster upptagande gruvor, hyttor och hamrar i Örebro län samt, inte minst viktigt, uppgifter om bevarat arkivmate-

rial från dessa verksamheter. I drygt 400 fall av de kartlagda 3 000 kan arkivmaterial redovisas.

Databaserna har byggts upp och underhålls kontinuerligt av *Carl Magnus Lindgren*.

Den digitala tekniken kommer också att ge arkiven stora möjligheter att nå ut till en stor krets av användare.

Under 1997 kommer Folkrorelsernas arkiv och Örebro läns företagsarkiv att få en gemensam hemsida.

Under hösten 1996 har vårt arkiv i samarbete med Folkrorelsernas arkiv drivit ett *IT-projekt* med stöd av Stiftelsen Framtidens Kultur där ett försök görs att digitalisera bilder, kartor, dokument, ljud mm på en CD-rom-skiva. Projektet avser att belysa två tyngdpunktsområden i länets historia: gruvhantering och skoindustri. Samarbete sker i detta projekt också med Örebro läns museum. *Håkan Henriksson* arbetar med projektet som kommer att redovisas efter sommaren 1997.

Efter detta pilotprojekt är det en förhoppning att kunna gå vidare på den inslagna vägen och i samarbete med andra göra ett större projekt där den nya informationsteknologins möjligheter till fulla utnyttjas.

NBJ

Under 1996 har NBJ-arkivet fortsatt att fylla sin roll som informationscentrum kring museijärnvägen i Nora. Ca 400 besök, de flesta från järnvägsföreningen, har tagits emot på arkivet. Det är framför allt den tekniska dokumentationen som har utnyttjats.

Det dagliga öppethållandet är minst 4 timmar. Första helgfria torsdagskvällen varje månad är det kvällsöppet. *Conny Tiderman*, som är ansvarig för arkivet

och arbetsledningen, finns då på plats och svarar för forskarhandledning.

Gun Eriksson sköter den dagliga driften. Kostnaden för henne bestrids av Nora kommun med hjälp av lönebidrag. Järnvägsstiftelsen NJOV står för arbetsgivaransvaret. Företagsarkivet har bidragit till att finansiera Conny Tidermans insatser. 17 leveranser har inkommit under året, varav en större från Bofors station. *Gunnar Johansson* har under året fortsatt att komplettera sin bokdonation av järnvägslitteratur med ytterligare band. Museiutställningen med anledning av Noras jubileumsår 1993 avvecklades 1996.

Agrarhistoriskt projekt

Arkivets agrarhistoriska inventering som går ut på att inventera herrgårdsarkiv och jordbrukskooperationens företags arkiv i hela länet samt gårdsarkiv i Väster närke har legat nere under året framför allt på grund av att projektarbetarna *Håkan Henriksson* och *Magnus Johansson* har tagits i anspråk för flyttning och installation samt Aspa Bruks arkiv.

Telaris

Uppdraget att förteckna Telaris arkiv som förvaras i egna lokaler i Post- och Telehuset och som består av ca 700 hyllmeter handlingar från hela landet har fullföljts och slutförts under året. *Karin Jirénius* har ansvarat för det projektet. Arkivet har också varit Telaris behjälpligt med att mottaga och accessionsföra nya leveranser från de olika kontoren ute i landet, ett arbete som fortsätter under 1997.

Gullspångs Kraft

Arbetet med Gullspångs Krafts arkivfrågor fortsattes under året t o m augusti. Det har liksom tidigare framför allt rört sig om den moderna dokumenthanteringen i företaget. *Thomas Kult* var ansvarig för den verksamheten. Fr o m september anställdes Kult av Gullspång för att på heltid kunna ägna sig åt företagets arkivfrågor.

Besökare, forsknings- och bildningsverksamhet

480 besökare har noterats i forskarrummets besökslogg under 1996 varav 146 har varit enskilda forskarbesök. Resten har varit gruppbesök av olika slag framför allt grupper bestående av studenter från Högskolan och gymnasier i Örebro och Hallsberg. Utöver dessa har bl a Sällskapet för arkeologi och historia gjort ett studiebesök liksom personalen på Sörmlands företagsarkiv och ekonomiavdelningen på Landstingets kultur och utbildningsförvaltning. Inalles 16 grupper har gjort studiebesök på arkivet.

Besökarsiffrorna var totalt, trots temporär stängning och de problem som följer av att arkivet funnits mitt i en byggarbetsplats, högre än året innan. En nedgång från 176 enskilda forskarbesök till 146 kunde dock noteras. Visningarna för grupper har som regel genomförts av *Håkan Henriksson* och *Yvonne Bergman*.

I följande uppsatser och skrifter har material från arkivet kommit till användning:

Abrahamsson, Per, *Den nyktrre kooperatören. Exempel på föreningsorganisering i Dal-karlsberg 1880–1920*. Högskolan i Örebro. B-uppsats Vt 96.

Carlsson, Charlotta, Barnarbete i 1800-talets Sverige. Högskolan i Örebro. C-uppsats Ht 96.

Gunnarsson, Maria, Skyllberg – Ett bruk i bruk. Skyllberg 1996.

Henriksson, Håkan, "Kvinnorna i Bergslagens gruvor." I: *Opuscula Historica Upsaliensa* 17. Uppsala 1996.

Henriksson, Håkan, "Bland gruvpigor och gruvdrängar. Svenskt gruvarbete under 1700–1800-talen." I: *Daedalus* 1997.

Johansson, Jessica, *Dalkarlsbergs gruvfält och gruvarbetaren Sven Svensson Gren.* Rudbecksskolan, Örebro. Fördjupningsarbete gymnasiet 1996.

Johansson, Magnus, *Från bonde till possessionat.* Högskolan i Örebro. D-uppsats. Ht 96.

Liljeberg, Stina, *Tio små gruvarbetare. Om gruvarbetare vid Stribergrufvebolag.* Rudbecksskolan, Örebro. Fördjupningsarbete gymnasiet 1996.

Ljungqvist, Torbjörn, *Röforsbanan – en viktig länk under ett sekel. En historik om Laxå-Röfors Järnväg 1884–1993.* Örebro 1996.

Lydell-Olsen, Thomas, *Svea kanal, varför inte?* Högskolan i Örebro. C-uppsats Ht 96.

Håkan Henriksson har redigerat gruvdisponent Gustaf Bratts *Minnen* och försett dem med en inledande levnadsbeskrivning i *Med hammare och fackla XXXIV*. Stockholm 1997.

Yvonne Bergman föreläste om bruksförvaltaren C A Muhr för Medborgarskolan i Örebro den 31 januari och för ett nätverk av kvinnliga företagare på Svartå herrgård den 21 maj.

Håkan Henriksson föreläste om den svenska gruvhanterings historia på Föreningen Nordens i Västerås årsmöte den 30 mars och på Skinnskattebergs folkhögskola den 3 maj.

Den 6 juni invigdes i Dalkarlsberg högtidligen utställningen *Med kjortel och slägga* som på ett levande sätt tecknade bilden av gruvarbetets villkor under 1800-talet med fokusering på en gruvarbetarfamilj och deras vardag. Dalkarlsbergs AB:s fantastiska arkiv hade varit en förutsättning för utställningen och *Håkan Henriksson* hade utfört det forskningsarbete som den byggde på.

Carl Magnus Lindgren fullföljde under våren sitt researcharbete kring Loka Brunns historia på uppdrag av Loka Brunn och det projekt som ska leda fram till ett svenskt brunnhistoriskt museum. Utställningen i det ännu inte fullt färdiga och officiellt invigda museet blev tillgänglig för allmänheten under sommaren. Den 13 juli deltog Lindgren i Lokadagen.

Under året har arkivet servat forskare på Shell i USA med kopior på material ur Svenska Skifferolje AB:s forskningsarkiv.

Ett antal gamla kexförpackningar lånades ut till Wadköpings vänner i samband med ett föredrag den 27 mars av *Gunnela Björk* och *Christina Thunberg* om Örebro Kexfabrik. Björk och Thunberg har tidigare flitigt utnyttjat Örebro Kexfabriks arkiv.

Organisation, representation och övrig verksamhet

Arkivet är medlem i Näringslivet arkivråd (NLA), Näringslivsarkivens förening (NAF) och Föreningen Bergslagsarkiv.

Göran Henrikson var under 1996 vice ordförande i NLA och NAF och styrelseledamot i Bergslagsarkiv liksom ledamot av redaktionsrådet för årsboken Bergslagsarkiv. Arbetet i framför allt NLA har tagit en del av hans tid i anspråk. Henrikson har ansvarat för organisationens utgivning.

Yvonne Bergman är revisor i Bergslagsarkiv.

Göran Henrikson är ledamot av Riksarkivets nämnd för enskilda arkiv och ingår i Riksarkivets referensgrupp för företagsarkiv.

Henrikson representerade arkivet på NAF:s årsmöte den 12 mars, på NLA:s den 23 mars – bägge i Stockholm – och på Bergslagsarkivs årsmöte i Kolsva den 23 maj. Bergslagsarkivs årsmöte utnyttjades till en gemensam dagsutflykt för Företagsarkivets och Folkrorelsearkivets personal till Kolbäcksdalen och dess begivenheter.

Yvonne Bergman och *Thomas Kult* deltog den 7–8 maj i Jernkontorets bergshistoriska utskotts konferens i Falun med Stora som värd. Konferensens tema var dokumenthantering i företag.

I vecka 23 deltog *Göran Henrikson* i en studieresa till Tyskland. Resan arrangerades av en nordisk arkivorganisation och syftet var att lära känna de östtyska arkivens utveckling efter inlemmandet i det västtyska arkivväsendet. Henrikson har skrivit en rapport från resan. Den finansierades av arkivet tillsammans med Folkrorelsernas arkiv.

Den 27 september deltog *Yvonne Bergman* och *Håkan Henriksson* i ett seminarium på Riksarkivet om företagsarkiv arrangerat av NAF och Riksarkivet.

Den 20 november deltog *Göran Henrikson* och *Carl Magnus Lindgren* i en träff på Högskolan i Örebro där problem och möjligheter i Högskolans samarbete med arkiven i Örebro län diskuterades.

Den 5 november representerade *Göran Henrikson* arkivet vid invigningen av Företagens arkivs i Sörmland nya lokaler i Eskilstuna.

Den 9–12 december deltog *Yvonne Bergman* och *Göran Henrikson* i NLA:s sk NLA-dygn i Trosa.

Arkivet har förekommit i massmedia i samband med en presskonferens i de nya lokalerna den 21 maj och i samband med utställningen i Dalkarlsberg enligt följande: "Bombsäkert arkiv", Örebro-Kuriren 22 maj, "Två tusen meter länshistoria", Nerikes Allehanda 23 maj, "Företagsarkiv på plats", Örebroarn 7 augusti, "Med kjortel och slägga i jordens innandöme", Bergslagsposten 3 juni.

Under våren diskuterade styrelsen olika sätt att nå ut till företagen i länet för att bättre förankra arkivets verksamhet ute i näringslivet. En plan uppställdes. Tyvärr har inte resurser och krafter räckt till att under året fullfölja de ambitionerna. Det mål som ställts upp är emellertid viktigt att fullfölja. Förankringen bland länets företag är svag och måste bli bättre.

Avslutning

Verksamhetsåret 1996 har varit ett tufft år för arkivet. Det har

präglats av inflyttningen i de nya lokalerna. Först till sommaren var arkivet installerat i gamla Post- och Telehuset i Örebro. Till hösten började sedan en ombyggnad av andra lokaler i fastigheten som medförde omfattande störningar i arkivets verksamhet. Att arkivet trots detta kunnat genomföra ett bra arbetsår vittnar om personalens engagemang och uthållighet.

Inflödet av material har varit ganska gott under året, ett par viktiga arkiv, däribland Örebro läns hypoteksförenings, har erhållits. Förteckningsarbetet har på grund av flyttningen inte kunnat hållas uppe på riktigt samma nivå som tidigare. Omfattande arbeten har dock utförts med Aspa bruks och Vieilles Montagnes arkiv.

Särskilt glädjande är att antalet besökare har fortsatt att öka trots de besvärliga lokalförhållandena. Ökningen ligger på antalet besök i grupp medan en lätt nedgång i antalet forskarbesök kunnat noteras. Ändå är antalet uppsatser baserade på arkivets material glädjande stort och visar att studenter, gymnasister och hembygdsforskare har börjat upptäcka det rikhaltiga källmaterial som förvaras på arkivet.

Två viktiga projekt har avslutats under året. De har varit viktiga för arkivet, inte minst för att de givit inkomster under ett par år. Det sk Sesamprojektet med medel från Kulturdepartementet har varit betydelsefullt då det gjort det möjligt att utföra arbetet med Aspa bruks arkiv. Det har också givit arkivet tillfälle att behålla två arkivarier i arbete under en stor del av året. Sesamprojektet fortsätter under 1997.

Personalinsatserna under året har motsvarat nästan tre årsarbeten fördelade på åtta personer. Tre av dessa har arbetat större

delen av året i våra lokaler. Vid ingången till 1997 arbetar endast två personer, varav den ene halvtid på arkivet.

Arkivets omsättning har varit stor under 1996. Ett stort projektbidrag och egna inkomster har bidragit till detta. När inte dessa finns krymper omsättning och verksamhet. Arkivet är för sin basverksamhet starkt beroende av bidrag från landsting, stat och kommun. Ökade intäkter är en nödvändighet för arkivet.

Också om 1996 inte har varit ett problemfritt år, har det inneburit många positiva ting. Ett av dessa är planeringen för de nya publika lokalerna, som blir gemensamma för folkrörelse- och företagsarkiven. Den lösning som växt fram under 1996 kommer att finnas färdig för inflyttning i slutet av 1997.

De bägge arkivens samverkan i gemensamma lokaler kommer att ge arkivverksamheten i Örebro län en kvalitativt ny dimension. Synergieffekterna är många och inte minst forskarna kommer att hälsa den nya länsarkivverksamheten med tillfredsställelse.

Styrelsen vill avslutningsvis tacka alla som gjort också 1996 till ett framgångsrikt år. Hit hör naturligtvis personalen, som gjort en mycket god insats, vidare de offentliga bidragsgivare som lagt en god grund för verksamheten samt sist styrelse och personal på Folkrörelsernas arkiv i Örebro län som givit arkivet ett helhjärtat stöd.

Örebro i april

Styrelsen

Goda herr Dericktör...

I det historiskt intressanta gruvarkivet Vieille Montagne, som för närvarande är under förtecknande, finns många olika typer av dokument, varav ett exempel finns nedan. Detta brev skrevs sannolikt vintern 1878 (brevet är odateerat) av en kvinna som tycks ha haft stora ekonomiska (och andra mer personliga) bekymmer.

” Goda herr Dericktör, hvar god och hjelp mig mäd min mann så att jag kan få någott mäd utaf hans förkänst. nu hafver han 5 barn mäd sin förra hustru och jag hafver 3 stycken mäd min förra man och som herr Dericktören vet så fick jag efter honom 12 kronor i månän. nu efter andra eller detta giftermålet så blef dessa kronorna borttagna för mig och mina barn. där försätter han mig i nöd och älände. hela sin aflöning tager han för sig och sina barn. Och jag och min barn, vi får svälta. Goda herr Dericktör/, var god och hjelp mig att jag åtminstone kunde vid varje aflöning kunde få någon krona och finge uppbära dem af kassörens händer. heller och utaf någon utaf förmännerna. Utaf dessa 12 kronorn som jag i månaden fick sparade jag i hop till en stuga åt mig och mina barn och efter som han blef änkmän och hade många små barn kom han till mig och jag ömkade mig öfver honom för dett han ej hade hvarken hus eller hem - - men nu hvill han göra mig husvill. jag får undergå slagsmål och skälleord till och brått. Och låna hus åt mig och mina små. dessa 200 hundra kronor som blef till oss kända, dem har han tagitt ett hundra utaf till kläder. och dett andra ämnar han gå till ämmeberg och taga ut. men lå honom ej få något utan min veten skap för då gör han mig heltven (? =svårläst ord)

(Högaktningfullt Ticknar Maria Margareta Johansson Sjöängen Rö-

dingstorp Johan johansson Arbete vid knalla grufva)

Källa: Korrespondens, arbetarkassan (E 4:3, 1876–1880).

Närmare beskrivning av Vieille Montagnes arkiv och av företaget Vieille Montagne och dess efterföljare kommer i nästa års verksamhetsberättelse.

Bokslut för Örebro läns företagsarkiv den 1 januari 1996–den 31 december 1996

Resultaträkning

	1996-12-31
<i>Intäkter</i>	
Landstingsbidrag	140 300:00
Kommunala bidrag	110 000:00
Statsbidrag	96 000:00
Lönebidrag AMS	174 712:00
Medlemsavgifter	13 075:00
Hyllavgifter	113 870:00
Övriga intäkter	228 941:50
Övriga bidrag	287 000:00
Ränteintäkter	9 020:39
<i>Summa</i>	<i>1 172 918:89</i>
<i>Kostnader</i>	
Personalkostnader	436 392:50
Lokalkostnader	314 552:00
Kontorsmateriel	4 135:00
Arkiveringsmateriel	4 124:50
Administrativa kostnader	50 792:00
Resor/Transporter	12 272:00
Telefon/Porton	8 768:50
Böcker/Tidskrifter	3 385:00
Kurser/Konferenser	12 300:00
Övriga personalkostnader	3 771:00
Representation	1 800:50
PR-verksamhet	12 365:00
Flyttkostnader	37 814:00
Hyllor	-5 100:00
Sesamprojekt	270 000:00
Övriga kostnader	2 774:00
Avskrivningar	38 54:00
Årets resultat	-35 768:11
<i>Summa</i>	<i>1 172 918:89</i>

Kassören Carl Jacobsson

vid Laxå bruk

(tymlig från Finland och från Lycka förtjulat,
fick plats vid Laxå o. blev svensk medborgare)

fick ett epileptiskt anfall under sömnen,
steg upp, gick ner i kontorsrummen,
öppnade brandfis kvalet, uttag löpande
ärets alla räkenskaper o. verifikationer, brän-
de dem — två mansbönder — ut på gården.
och in i källaren, där han antännt ut
omedvetet brände upp ortsammans
i centraluppvärmnings-eldstaden, långsamt
och omförgäppligt. Träffades sedan fortfarande
ifran sig — liggande på golvet i förlängningen.
Se om detta den personhistoriska avdelningen
och styrelseprotokollen.

Faror hotar alltid arkiven! Dokument ur Laxå Bruks arkiv, 191?

Balansräkning

	1996-12-31
Tillgångar	
Kassa	500:00
Organisationskonto	303 985:96
Diverse fordringar	171 103:00
Summa	475 588:96
Skulder	
Fakturaskulder	115 144:50
Reserverade sociala avgifter	11 962:00
Skatter anställda	10 297:00
Reserveringar Bergslagsprojektet	82 039:00
Reserveringar Gårdsprojektet	127 154:00
Reserveringar Sesamprojektet	119 314:00
Summa	465 910:50
Eget kapital	
Balanserat resultat	45 446:57
Årets resultat	-35 768:11
Summa	9 678:46
Summa skulder och eget kapital	475 588:96

Aspa Bruk och dess arkiv

Aspa bruk ligger i den allra sydligaste delen av Örebro län vid Vättern på gränsen mellan Askersunds och Hammars socknar. Huvudgården heter egentligen Torp och har ett medeltida ursprung som herrgård, men det var först under 1600-talets sista år som Aspa bruk tillkom genom den kände bruksägaren Anton von Boijs försorg.

von Boij var redan tidigare ägare till flera bruk i södra Närke och till Tivedsskogarna. Han anlade Åbo masugn 1691, Aspa och Algrena hamrar år 1692 samt en masugn vid Igelbäcken 1696. När Anton von Boij dog 1710 var boet så skuldsatt att hans fordringsägare delade upp de olika bruken mellan sig. Därmed blev Aspa skilt från de övriga bruken och bildade en egen enhet som övertogs 1710 av advokatfiskalen friherre Thomas Fehman. Denne flyttade masugnen vid Åbo till Åboholm på 1720-talet. Bruket fortsatte i Fehmans släkt fram till 1756, då den kände hattpolitikern, direktören i Ostindiska kompaniet, borgmästaren i Stockholm, borgarståndets talman m m, Gustaf Kierman, inköpte bruket. Dennes far hade varit handlande och rådmann i Askersund. Morfadern hade varit faktor vid de von Boijska verken. Kierman råkade dock illa ut när mössorna övertog makten 1765–1766. Han framtogs sitt ämbete och burskap och dömdes till livstids fästning på Marstrand där han dog 1766.

Under Kiermans tid ersattes masugnen vid Åboholm av en

Budget 1997–1998 för Örebro läns företagsarkiv

	1997	1998
<i>Intäkter</i>		
Landstingsbidrag	200 000	200 000
Kommunala bidrag	110 000	120 000
Statliga bidrag	100 000	110 000
Lönebidrag AMS	173 000	175 000
Medlemsavgifter	13 000	20 000
Förvaringsavgifter	60 000	75 000
Ränteintäkter	9 000	9 000
Övriga bidrag	100 000	50 000
Övriga intäkter	75 000	75 000
<i>Summa</i>	<i>840 000</i>	<i>834 000</i>
<i>Kostnader</i>		
Personalkostnader	290 000	330 000
Lokalkostnader	300 000	360 000
Kontorsmateriel	5 000	6 000
Arkiveringsmateriel	22 000	15 000
Administrativa kostnader	50 000	50 000
Resor/Transporter	15 000	15 000
Tel/Porton	10 000	10 000
Böcker/Tidskrifter	4 000	4 000
Representation/PR	15 000	20 000
Kurser/Konferenser	15 000	15 000
Övriga personalkostnader	4 000	4 000
Projektkostn. Sesam/Gårdsinvent	119 000	127 000
Ianspråkstagande av Sesam/Gårdsf.	+119 000	+127 000
Hyllor/inventarier	105 000	-
Övrigt	5 000	5 000
<i>Summa</i>	<i>840 000</i>	<i>834 000</i>

stångjärnshammare. Aspa bruk inlöstes av Kiermans måg, friherre J D Duwall, som bland annat införlivade Bocksjö säteri i Undenäs socken till egendomen. Bocksjö ingick som en del i Aspa bruk fram till 1860-talet, då det såldes. Under åren 1778–1812 var bruket i släkten Wahrendorffs ägo. Dessa utvidgade tegeltillverkningen vid Olshammar och byggde sågverk vid Åboholm och Aspa samt anlade en spikmanufakturmedja

vid Aspa. Åren 1812–1819 var bruket i ett flertal personers händer och under denna tid anlades manufakturverk även vid Algrena och Åboholm.

Sistnämnda år blir J E Reuter-skjöld's arvingar ägare. Reuter-skjöld hade redan 1815 blivit delägare, men vid hans död 1819 övertogs hela Aspa bruk med underlydande egendomar av dennes arvingar. Bruket ägdes sedan av deras ättlingar fram till år 1900 då

bruket köptes av Laxå bruks AB. Redan år 1850 bildade delägarna Aspa bolag som 1886 ombildades till AB Aspa bruk.

Under senare delen av 1800-talet koncentrerades smidet till Aspa och Algrena. Åboholms stångjärnsmedja och manufakturverk lades ner 1867 respektive 1871. Laxå bruk var ägare till Aspa från 1900 till 1917. Under den perioden minskade järnhanteringen i betydelse och skogen blev en allt viktigare tillgång. När sedan Vargön köpte Laxå bruk 1917 avyttrades till Munksjö i stort sett de delar som tidigare hade ägts av AB Aspa bruk.

Smidet vid Aspa nedlades slutgiltigt år 1921 och Igelbäck's masugn blåstes ned för sista gången 1923. Under samma period nedlades även tegelbruket i Olshammar samt sågarna vid Igelbäcken och Åboholm. Bruket var då inriktat på skogsbruk med sågverk vid Olshammar samt på jordbruk. Ett nytt kapitel i Aspas historia inleddes i och med att en sulfatmassafabrik byggdes vid Olshammar med produktionsstart 1928.

Arkivet i Olshammarsgården

Arkivet är uppdelat på sju olika arkivbildare där Aspa bruk är den ojämförligt största. De övriga arkiven är Igelbäck's masugn (157 volymer), Åboholms bruk (307 volymer), Olshammars säteri, Bocksjö säteri, Ölands alunbruk och Wissboda gård. Dessa mindre arkiv innehåller endast räkenskapsmaterial och de fyra sistnämnda är tämligen små arkiv.

Aspa bruks eget arkiv, som omfattar 1888 volymer och omspänner åren 1692–1968, innehåller ett flertal intressanta serier, bland annat en nästan komplett räkenskapsserie från omkring

1780. I den kan man i detalj studera brukets hela produktion och försäljning. Man kan också studera vad bruket ägde; exempelvis gruvlotter, båtar och mycket annat. Räkenskaperna är också en guldgruva för släkt- och hembygdsforskare som är intresserade av området. Alla brukets underlydande finns med och det går att utläsa vad de gjort t ex kolat och vad de fått för ersättning t ex spannmål, brännvin och tobak. Vidare innehåller arkivet en omfattande kartserie med ca 200 kartor från 1697–1936 där tyngdpunkten ligger på fastighetskartor från 1700- och 1800-talen. Även en korrespondensserie som börjar redan 1830 och en serie brevkopieböcker från 1865 finns. En mycket intressant serie är *Handlingar rörande fastigheter och anläggningar* som omfattar 14 volymer och innehåller bl a husesynsinstrument för hela egendomen från 1732, diverse äldre jordböcker, förteckning över backstugor samt mycket annat. Natur-

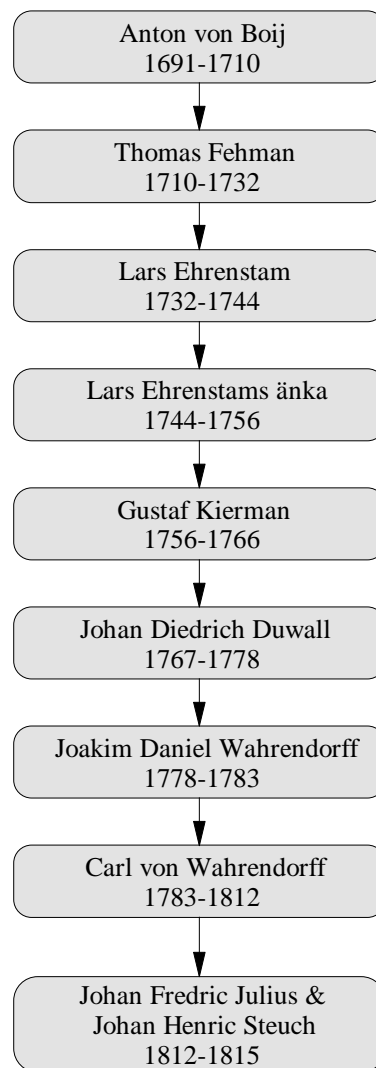
ligtvis finns även protokoll från bolagsstämmor och styrelser samt årsredovisningar och bolagsordningar.

Förteckningsarbetet, som finansierats av Sesampengar, har främst varit inriktad på perioden fram till 2:a världskrigets slut, då materialet i Olshammargården efter denna period inte var heltäckande. Detta har inneburit att större delen av det förtecknade materialet rör Aspas järnbrukstid.

**FÖRETAGS
ARKIVET**

Nikolaigatan 3
702 10 ÖREBRO
Tfn 019-129893
Texttfn 90 165-1858 50
Fax 019-100792
E-post
joe.arkivet@orebro.mail.telia.com

Aspa Bruks ägarlängd. ➡

Revisionsberättelse

Undertecknade har granskat Örebro läns företagsarkivs räkenskaper och förvaltning för år 1996. Vi har tagit del av föreningens räkenskaper, protokoll och övriga handlingar som lämnar upplysningar om föreningens ekonomi och förvaltning samt vidtagit de granskningsåtgärder som ansetts erforderliga.

Då det vid revisionen ej framkommit någon anledning till anmärkning tillstyrker vi

att balansräkningen fastställs

att styrelsen beviljas ansvarsfrihet för 1996 års förvaltning.

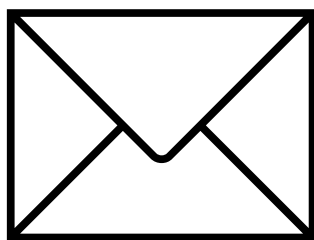
Örebro den 22 april 1997

För Örebro läns landsting

För Örebro kommun

Thomas Esbjörnsson

Gösta Ekelin

Brevhuvuden berättar

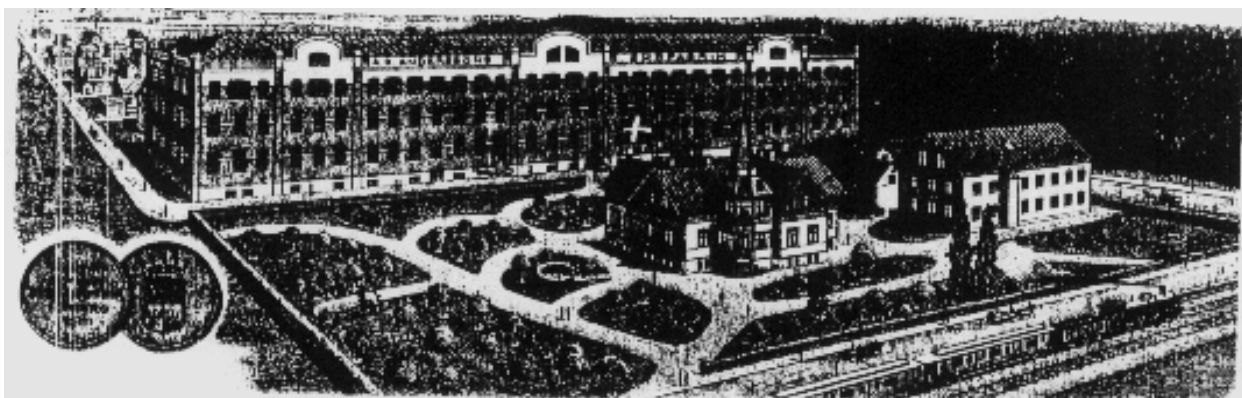

Askersunds Bryggeri AB, Askersund
Bryggeriet grundades 1841 av bryggare Otto Sundblad. Firman ombildades 1875 till aktiefabrik. Bolaget inköptes 1959 av

AB Nya Centralbryggeriet, Linköping, som i sin tur var dotterbolag till AB Stockholms Bryggerier. Redan samma år som övertagandet lades bryggeriet ner i

Askersund.

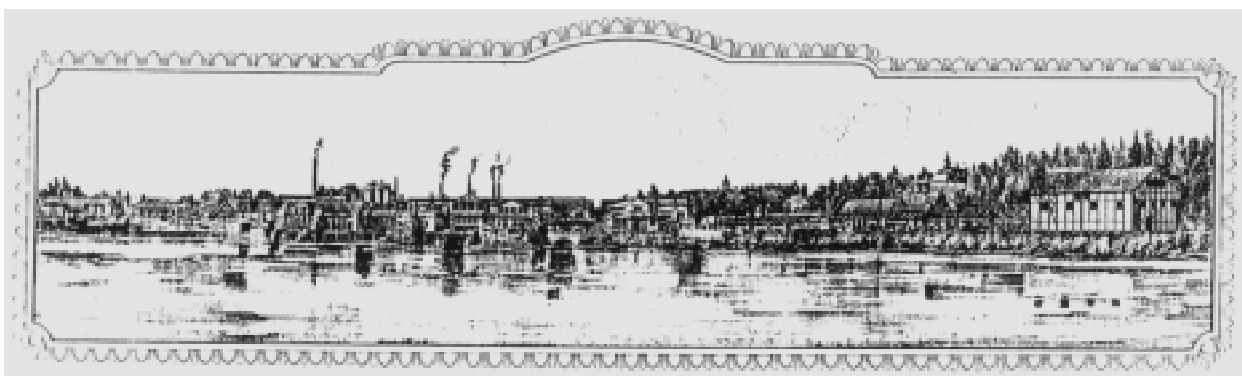
Den stora fabriksbyggnaden till vänster på bilden finns ännu i dag kvar.

A G Anderssons Skofabrik AB, Kumla
Skofabriken grundades 1880 och blev aktiefabrik 1928. Grundaren A G Andersson

var ägare till skofabriken till 1942. Företaget hade många anställda; år 1915 ca 475, år 1935 ca 300 och år 1944 ca 200. AB J Pehrson & Comp i Örebro övertog företaget

1952, men lade ner tillverkningen i Kumla 1958. Den stora vackra fabriksbyggnaden revs 1979.

Degerfors Järnverk, Degerfors
Detta järnbruk, med anor ända från 1654 (privilegierat 1660), är ännu i dag verksamt trots ett nedläggningshot under senare år. Bruket ägdes 1886–1939 av

Strömsnäs Jernverks AB, varför dess namn står på fakturan. År 1939 byttes namnet till Degerfors Järnverks AB, fusionerat 1960 med moderbolaget Uddeholms AB.

Järnverket har sedermera ägts av Uddeholms AB 1960–1978, Nyby-Uddeholm AB 1978–1984, Avesta AB 1984–1992 och därefter av Avesta Sheffield AB.